

מבחן מסכם – רמה בסיסית • לשון כיתה י'

משך הבחינה: שעתיים וחצי • סך הכול 100 נקודות. המבחן בנוי במתכונת בחינת הבגרות «עברית: הבנה, הבעה ולשון» (שאלון 11281). יש לענות על כל השאלות. קראו את שני המאמרים בעיון לפני שתתחילו לענות; מספרי השורות מופיעים בשוליים. בשאלות הפתוחות ענו במשפטים שלמים ובמילים שלכם. מותר להשתמש במילון עברי-עברי.

טבלת ניקוד		
חלק	ניקוד מרבי	ניקוד שהתקבל
חלק א: הבנה והבעה	50	
חלק ב: שם המספר ואותיות השימוש	10	
חלק ג: תחביר	20	
חלק ד: מערכת הצורות	20	
סה"כ	100	

חלק א: הבנה והבעה (50 נק')

הקריאה האיטית: מדוע עלינו ללמוד מחדש לקרוא לעומק*

1 | לפני שנים אחדות הייתה הקריאה פעולה שנעשתה בדרך כלל בישיבה שקטה, עם ספר או עיתון ביד. כיום רוב הטקסטים שאנו קוראים מגיעים אלינו דרך מסך: הודעות, כותרות, פוסטים קצרים וסרטונים שמלווים בכיתוביות. אנו קוראים יותר מילים מאי פעם, אך נדמה שאנו קוראים פחות לעומק. במאמר זה אטען כי הקריאה המעמיקה – קריאה איטית ומרוכזת של טקסט ארוך – היא מיומנות שנשחקת בעידן המסכים, וכי מערכת החינוך חייבת לטפח אותה במכוון.

7 | חוקרי קריאה מבחינים בין שני סוגים של קריאה. הסוג הראשון הוא קריאה מרפרפת: העין מדלגת על פני השורות, מחפשת מילות מפתח ועוברת במהירות לטקסט הבא. הסוג השני הוא קריאה מעמיקה: הקורא עוצר, חוזר אחורה, משווה בין רעיונות ושואל את עצמו אם הוא מסכים עם הכותב. שני הסוגים נחוצים, שכן איש אינו יכול לקרוא כל מודעה וכל הודעה בעיון רב. הבעיה מתחילה כאשר הקריאה המרפרפת הופכת להרגל היחיד, והקורא כבר אינו מסוגל לעבור לקריאה מסוג אחר גם כשהטקסט דורש זאת.

13 | מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מצביעים על כך שהמוח מסתגל לסביבת הקריאה. מי שקורא בעיקר טקסטים קצרים על מסך מתרגל לדלג ולסרוק, ובמשך הזמן מתקשה להתמיד בקריאה של עמוד שלם. באחד הניסויים התבקשו תלמידים לקרוא את אותו סיפור, חלקם בספר מודפס וחלקם על מסך. כשנשאלו על פרטי העלילה, הצליחו שתי הקבוצות במידה דומה; אולם כשנשאלו על סדר האירועים ועל הקשר בין סיבה לתוצאה, הישגיהם של הקוראים בספר המודפס היו גבוהים יותר. החוקרים הסיקו כי קריאה על מסך עלולה לפגוע דווקא בהבנה העמוקה, זו שמחברת בין חלקי הטקסט לכלל שלם. חשוב לציין שהממצאים אינם חד־משמעיים: במחקרים אחרים נמצא שהפער מצטמצם כאשר הקוראים מתורגלים בקריאה על מסך ויודעים לנטרל הסחות דעת. דווקא ממצא זה מחזק את הטענה שהקריאה המעמיקה היא עניין של הרגל ואימון, ולא רק של אמצעי.

24 | מדוע הדבר חשוב? משום שהקריאה המעמיקה אינה רק דרך לצרוך מידע; היא דרך לחשוב. כאשר אנו קוראים טיעון ארוך, אנו נדרשים לזכור את טענת הכותב, לבחון את נימוקיו ולהבחין בין עובדה לדעה. קורא שאינו מתאמן בכך עלול לקבל כל טענה המוצגת בביטחון, ובלבד שהיא קצרה ונוחה לעיכול. בעידן שבו כל אחד יכול לפרסם כל דבר, היכולת לקרוא בביקורתיות היא אפוא לא מותרות של אוהבי ספרים, אלא כלי הגנה של אזרח בחברה דמוקרטית.

30 | יש הטוענים כי אין סיבה לדאגה: הדור הצעיר פשוט קורא אחרת, וכל דור מתלונן על הרגלי הדור שבא אחריו. בטענה זו יש מן האמת. גם המצאת הדפוס עוררה בשעתה חששות, והסתבר שרובם היו מוגזמים. ואף על פי כן, ההשוואה אינה מדויקת. הדפוס הוסיף ספרים לעולם ועודד קריאה ארוכה, ואילו המסך מעודד לרוב קריאה מקוטעת, המופרעת שוב ושוב בהתראות ובקישורים. השאלה אינה אם בני הנוער קוראים, אלא אם הם מקבלים הזדמנות לתרגל קריאה מסוג אחר.

36 | כאן נכנסת לתמונה מערכת החינוך. בית הספר הוא אחד המקומות המעטים שבהם אפשר להקצות זמן לקריאה רציפה, בלי הסחות דעת. כדי לטפח קריאה מעמיקה, אין די בהטלת ספר קריאה לחופשה. יש להקדיש בכל שבוע שיעור לקריאה שקטה של טקסט ארוך, ללמד את התלמידים לסמן טענות ונימוקים, לסכם פסקה במשפט אחד ולנסח שאלה לכותב. מורים שניסו שיטות כאלה מדווחים שבתחילה התלמידים מתקשים, אך לאחר כמה שבועות הם מצליחים להתרכז זמן רב יותר. יתרה מזו, כדאי לשלב בלימודים טקסטים מסוגים שונים – מאמרים, סיפורים וכתבות עיתונאיות – ולבקש מן התלמידים להשוות ביניהם, כדי שילמדו שלכל טקסט יש מטרה, מבנה וקהל יעד משלו.

45 | אין פירוש הדבר שעלינו לוותר על המסכים. המסך הוא כלי רב עוצמה, והוא מאפשר לנו להגיע למידע שלא היה זמין לדורות קודמים. גם על מסך אפשר לקרוא לעומק, בתנאי שמכבים את ההתראות ומקדישים לטקסט זמן ותשומת לב. המטרה אינה להחזיר את הגלגל לאחור, אלא ללמד את הקורא לבחור את סוג הקריאה המתאים לכל טקסט.

49 | הקריאה המעמיקה דומה לשריר: מי שאינו מפעיל אותו מאבד מכוחו, ומי שמתאמן בו בהתמדה מחזק אותו. אם נרצה דור של קוראים ביקורתיים, שאינם נסחפים אחר כל כותרת, עלינו ללמד אותו לא רק לקרוא מהר, אלא גם לקרוא לאט.

* נכתב על ידי איתן אלמוג, 2017.

גם המסך יודע ללמד*

1 | בכל פעם שמתפרסם מחקר על ירידה בהבנת הנקרא, מיד מופנית אצבע מאשימה כלפי המסכים. אבל האם המסך הוא באמת האויב? לדעתי, ההאשמה הזאת פשטנית מדי ומתעלמת מן ההזדמנויות שהעולם הדיגיטלי מציע לקוראים צעירים. מי שמבקש לשפר את הקריאה צריך לבחון את המסך בעין מפוכחת, ולא לראות בו מקור לכל הרעות.

5 | ראשית, בני נוער כותבים וקוראים היום יותר מכל דור קודם. הם מנהלים דיונים בכתב, מחפשים מידע בכמה מקורות במקביל ומשווים בין עמדות. אומנם הטקסטים קצרים, אך הם רבים ומגוונים, והקורא נדרש להכריע במהירות מה אמין ומה לא. לא זו בלבד שהם צורכים טקסטים, הם גם יוצרים אותם: בני נוער רבים כותבים סקירות, מנהלים אתרים קטנים ומפרסמים הסברים לחבריהם. כתיבה כזאת מחייבת קריאה זהירה של מקורות, שכן מי שכותב לקהל יודע שטעות שלו תיחשף מהר.

11 | שנית, הכלים הדיגיטליים מסייעים דווקא לקוראים מתקשים. קורא יכול להגדיל את האותיות, לשמוע את הטקסט בהקראה, ללחוץ על מילה קשה ולקבל את פירושה. כך נפתחים בפני תלמידים רבים טקסטים שבעבר היו נשאים סגורים בפניהם. יתר על כן, מחקרים מראים שתלמידים עם לקויות למידה מצליחים להתמיד בקריאה זמן רב יותר כשהם נעזרים בכלים כאלה.

16 | שלישית, העולם הדיגיטלי מחבר את הקריאה לחיים. תלמיד שמתעניין באסטרונומיה, למשל, יכול לעבור מכתבה קצרה למאמר ארוך יותר, משם לסרטון הסבר ומשם לספר שלם. הקריאה אינה נעצרת בגבולות הספר שהוטל עליו, והסקרנות היא שמובילה אותו מטקסט לטקסט.

20 | אין זאת אומרת שאין בעיה. הסחות הדעת אמיתיות, והקריאה המקוטעת מחייבת תשומת לב. אך הפתרון אינו להרחיק את המסכים מן הכיתה, אלא ללמד שימוש נכון בהם: לקרוא טקסט ארוך בתצוגה נקייה, לבדוק מקורות ולהשתמש בכלים הדיגיטליים כדי להעמיק, ולא כדי לדלג. בית ספר שיעשה זאת יגדל קוראים שיוודעים לנוע בין המסך לספר בלי לאבד את יכולת הריכוז.

* נכתב על ידי רחלי מזרחי, 2019.

- 1 קראו את מאמר 1. מהי הטענה המרכזית של הכותב? בשורות 24-29 מוצג נימוק לטענה זו - הציגו אותו במילים שלכם. (4 נק')**

- 2 מבנה הטיעון במאמר 1: השלימו את הטבלה. כתבו בכל תא משפט אחד במילים שלכם. (6 נק')**

רכיב הטיעון	היכן בטקסט	התוכן
טענה	בשורות 1-6	
נימוק ראשון - ממצאי מחקר	בשורות 13-23	
טענת נגד (עמדה שהכותב מציג)	בשורות 30-35	
הפרכה של טענת הנגד	בשורות 30-35	
הסתייגות	בשורות 45-48	
המלצה מעשית	בשורות 36-44	

- 3 קשרים לוגיים: לכל מילת קישור מן המאמר כתבו את הקשר הלוגי שהיא מבטאת, והציעו מילת קישור אחרת המבטאת אותו קשר. (5 נק')**

מילת הקישור	היכן בטקסט	הקשר הלוגי	מילת קישור חלופית
שכן	בשורות 7-12		
אולם	בשורות 13-23		
אפוא	בשורות 24-29		
ואף על פי כן	בשורות 30-35		
בתנאי ש	בשורות 45-48		

4 משמעות בהקשר: התאימו כל מילה או צירוף מן המאמר למשמעותם בהקשר. (4 נק')

טור א

טור ב

1. נשחקת (בשורות 1-6)

☐ נחלשת בהדרגה

2. מרפרפת (בשורות 7-12)

☐ מהירה ושטחית

3. מותרות (בשורות 24-29)

☐ מתוך כוונה ותכנון

4. במכוון (בשורות 1-6)

☐ דבר שאינו הכרחי

5 בשורות 49-51 משווה הכותב את הקריאה המעמיקה לשריר. הסבירו את השוואה (מה

המשותף לשניהם), וכתבו מה תפקידה של השוואה זו בסיום המאמר. (4 נק')

6 השוו בין שני המאמרים: כתבו נקודה אחת שבה הכותבים מסכימים ונקודה אחת שבה הם

חלוקים. בססו כל נקודה על שני המאמרים (בשורות 45-48, בשורות 20-24). (5 נק')

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

חלק ב: שם המספר ואותיות השימוש (10 נק')

1 שם המספר: כתבו במילים את המספר שבסוגריים, בצורה התקינה (שימו לב למין שם העצם ולצורת הנפרד או הנסמך). (6 נק')

- א.** במחקר השתתפו _____ (12) תלמידות מכיתות י'.
- ב.** הספר שקראנו מחולק ל- _____ (21) פרקים.
- ג.** הניסוי נמשך _____ (3) שנים.
- ד.** בספריית בית הספר נוספו _____ (8) ספרים חדשים.
- ה.** _____ (2) הקבוצות קראו את אותו הסיפור.
- ו.** החוקרים בדקו את _____ (3) הניסויים מחדש.

2 אותיות השימוש: כתבו כל צירוף עם ו' החיבור המנוקדת כראוי, ונמקו לפי הכלל. (4 נק')

א. קריאה + ו + כתיבה

ב. ספרים + ו + מאמרים

ג. מורים + ו + ילדים

ד. מורים + ו + אנשים

חלק ג: תחביר (20 נק')

1 ציינו את התפקיד התחבירי של הצירוף המודגש במירכאות «» בכל משפט (נושא, נשוא, מושא ישיר, מושא עקיף, לוואי, תמורה, תיאור – כתבו את סוג התיאור). (10 נק')

א. «הקורא המעמיק» עוצר, חוזר אחורה ומשווה בין רעיונות.

ב. המוח מסתגל «לסביבת הקריאה».

ג. «בעידן המסכים» הקריאה המעמיקה נשחקת.

ד. הקריאה המעמיקה היא «כלי הגנה».

ה. בית הספר הוא מקום «שקט».

ו. בני הנוער קוראים «יותר מילים» מאי פעם.

ז. התלמידים, «קוראים צעירים», לומדים לסכם פסקה.

ח. «כדי לטפח קריאה מעמיקה» המורים מקדישים שיעור שלם.

ט. הטקסטים קצרים, רבים «ומגוונים».

י. «בשל ההתראות» הקורא אינו מצליח להתרכז.

2 קבעו את סוג המשפט: פשוט, מורכב או מאוחד. במשפט מורכב – העתיקו את הפסוקית וכתבו את תפקידה התחבירי; במשפט מאוחד – כתבו את הקשר הלוגי בין האיברים. (10 נק')

א. מורים שניסו שיטות כאלה מדווחים על הצלחה.

ב. החוקרים הסיקו כי קריאה על מסך עלולה לפגוע בהבנה.

ג. כאשר אנו קוראים טיעון ארוך, אנו נדרשים לזכור את טענת הכותב.

ד. הטקסטים קצרים, אך הם רבים ומגוונים.

ה. מי שקורא בעיקר טקסטים קצרים מתרגל לדלג.

חלק ד: מערכת הצורות (20 נק')

1 כתבו את השורש, הבניין והגזרה של כל פועל מן המאמר. (10 נק')

הפועל	שורש	בניין	גזרה
נשחקת			
מסתגל			
הסיקו			
להקצות			
המוצגת			

2 מיינו את המילים לפי דרך התצורה שלהן. (5 נק')

מחשבה	עיתונאי	קולנוע	דו"ח	ספרון	מסמך	רמזור	צה"ל
-------	---------	--------	------	-------	------	-------	------

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי	הלחם	ראשי תיבות

3 כתבו את שם הפעולה של כל פועל, וכתבו בסוגריים את המשקל. (5 נק')

- הסתגל ← _____
- הקצה ← _____
- טפח ← _____
- הבחין ← _____
- נשמק ← _____

בהצלחה!